

Боровська Ірина Анатоліївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
в. о. провідного наукового співробітника
відділу науково-правових експертиз
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДВОДУ (САМОВІДВОДУ) СУДДІ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню правової сутності заяви про відвід (самовідвід) судді та виробленню концептуальних положень щодо правового регулювання відводу (самовідводу) судді у цивільному судочинстві України.

У статті розглядається доктринальне визначення поняття відводу (самовідводу) судді. Окрема увага приділена аналізу законодавства України, судової практики Європейського суду з прав людини щодо регламентації права або обов'язку заявити відвід (самовідвід) судді залежно від суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин (судді, учасника справи), яким здійснюється відповідна процесуальна дія.

За результатами системного аналізу положень Цивільного процесуального кодексу України визначено, що у законодавстві міститься як пряма, імперативна вказівка – визначення підстав відводу (самовідводу) судді (п. 1–4 ч. 1, ч. 2, 3 ст. 36 ЦПК України), так і вказівка на «інші обставини, які викликають сумнів у неупередженості або об'єктивності судді» (п. 5 ч. 1 ст. 36 ЦПК України), перелік яких є невичерпним.

Обґрунтовано, що вирішуючи питання про самовідвід, судді не повинні діяти автоматично, а мають виходити як із об'єктивного, так і суб'єктивного критерію для визначення неупередженості у результаті розгляду справи. Під час вирішення питання самовідводу суддя має керуватися суб'єктивним критерієм, який визначається його особистими переконаннями та поведінкою, що дають змогу встановити виявлення його упередженості або безсторонності у справі. Неупередженість судді вважається такою, що існує, поки не буде доведено протилежне. Об'єктивний критерій неупередженості судді полягає у відсутності або наявності переконливих фактів, які викликають сумніви щодо безсторонності судді та які є об'єктивно обґрунтованими.

У контексті порушеного питання з метою внутрішнього узгодження положень Цивільного процесуального кодексу України, якими урегульована процедура відводу (самовідводу) судді (ч. 1 ст. 36 та ч. 1 ст. 39 цього Кодексу), їх уніфікації зі ст. 15 Кодексу суддівської етики та урахування судової практики Європейського суду з прав людини як джерела права, вироблено пропозиції про внесення змін до ч. 1 ст. 39 ЦПК України. За результатами проведеного дослідження зроблено висновки.

Ключові слова: цивільне судочинство, суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин, правосуддя, учасники справи, інші учасники судового процесу, заява про самовідвід судді, верховенство права, неупередженість (безсторонність) суду, судова практика Європейського суду з прав людини, дотримання принципів права.

Постановка проблеми. Сучасні інтеграційні та глобалізаційні процеси, що відбуваються на міжнародному рівні, створюють підґрунтя для удосконалення національного законодавства шляхом його адаптації до положень права Європейського Союзу та приведення у відповідність до таких стандартів, які змогли б забезпечити реалізацію проголошених правових концептів щодо гарантування доступу до правосуддя, а також створення такої моделі цивільного процесу, яка спроможна забезпечити виконання завдання цивільного судочинства – справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ.

Одним із напрямів реалізації верховенства права та утвердження проголошених європейських цінностей в Україні є вдосконалення механізму справедливого та своєчасного розгляду справ незалежним, безстороннім судом.

Відповідно до частин 1–3 статті 124 Конституції України від 28 червня 1996 р. правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи. У ч. 1 ст. 127 Конституції України наголошено на тому, що *правосуддя здійснюють судді*.

Правосуддя в Україні здійснюється на основних засадах (принципах) судочинства, встановлених Конституцією України та галузевим процесуальним законодавством України, які інтегруються у норми права, є основоположними у визначенні процесуальної форми як сукупності окремих процесуальних дій суду і учасників судового процесу, та якими керується суд під час розгляду і вирішення справи.

Із аналізу ч. 1 ст. 2 ЦПК України вбачається, що процесуальна форма цивільного процесу має відповідати критерію неупередженого розгляду та вирішення цивільних справ. У контексті забезпечення неупередженості (безсторонності) суду під час здійснення правосуддя Консультативна рада європейських суддів (КРЕС) наголошує, що «повноваження, надані суддям, тісно пов'язані з цінностями правосуддя, справедливості та свободи. Стандарти поведінки, що застосовуються до суддів, впливають із цих цінностей і є передумовами довіри до відправлення правосуддя. Довіра до судової системи є ще важливішою у контексті зростаючої глобалізації спорів та поширення судових рішень. Крім того, у державі, що керується верховенством права, громадськість має право очікувати прийняття загальних принципів, які сумісні з поняттям справедливого суду та гарантують основоположні права. Обов'язки, покладені на суддів, були визначені з метою гарантування їхньої безсторонності та ефективності їхніх дій» (Висновок КРЕС № 3 (2002) до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема питання етики, несумісної поведінки та безсторонності) [1].

Одним із правових механізмів забезпечення неупередженості розгляду справи є відвід (самовідвід) судді, що висновується із змісту положень статей 36–37, 39–41 ЦПК України, якими визначаються підстави та процесуальний порядок відповідної процедури.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблемі неупередженості суду та дослідженню інституту відводу (самовідводу) судді були присвячені наукові пошуки багатьох вітчизняних учених: С. С. Бичкова, В. В. Городовенко, В. В. Комаров, В. А. Кройтор, Р. О. Куйбіда, Д. Д. Луспеник, С. О. Погрібний, С. В. Прилуцький, Ю. Д. Притика, Н. Ю. Сакара, О. С. Ткачук, С. Я. Фурса, М. М. Ясинок та ін.

Водночас у правовій доктрині немає єдиних підходів щодо правової сутності та природи заяви про самовідвід судді у цивільному судочинстві України. До того ж аналіз судової практики та процесуального законодавства України свідчить про існування колізій правового регулювання відводу (самовідводу) судді, що обґрунтовує необхідність проведення подальших наукових пошуків у цій площині.

Вищенаведене опосередковується **метою дослідження** – дослідження доктринальних підходів щодо визначення сутності та юридичної природи заяви про самовідвід судді, а також вироблення концептів удосконалення правового регулювання процедури відводу (самовідводу) судді у цивільному судочинстві України.

Виклад основного матеріалу. Згідно з ч. 1 ст. 2 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави [2].

Із аналізу диспозиції указаної норми можна дійти висновку, що завданням цивільного судочинства є розгляд і вирішення цивільних справ, що характеризуються невід’ємними і взаємопов’язаними ознаками, як-от «справедливість», «неупередженість» та «своєчасність», що у своїй сукупності дають змогу досягти його мети, визначеної у ч. 1 ст. 2 ЦПК України. З огляду на це можна констатувати, що будь-які процесуальні дії суду, у тому числі і дискреційні повноваження, мають вчинятися зі врахуванням зазначених ознак процесуальної форми розгляду і вирішення спорів.

Враховуючи положення статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. (далі – ЄКПЛ, Конвенція), можна зазначити, що складником права на суд є «справедливий і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом», що слугує гарантією ефективного судового захисту порушених прав, свобод чи інтересів осіб. Натомість одним із механізмів забезпечення неупередженості розгляду справи є інститут відводу (самовідводу).

За результатами системного аналізу статей 36–38 ЦПК України можна дійти висновку, що інститут відводу (самовідводу) у цивільному судочинстві головним чином призначений для недопущення упередженого розгляду і вирішення цивільних справ за участю судді, а також інших учасників судового процесу – секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача. Варто констатувати, що указані суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин, на відміну від учасників справи (ст. 42 ЦПК України), характеризуються ознакою відсутності матеріально-правової заінтересованості у результаті розгляду справи. Не викликає сумніву, що для виконання завдання цивільного судочинства та досягнення його мети критерій розгляду і вирішення цивільних справ «неупередженість» вказаних суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин є визначальним, що опосередковується їх процесуальним статусом, передбаченим законом.

У межах відповідної наукової розвідки звернемо увагу на визначення поняття та правової сутності заяви про відвід (самовідвід) судді. У доктрині цивільного процесуального права під відводом (самовідводом) судді (суду) розуміють «передбачені в нормах цивільного процесуального законодавства підстави, за наявності яких суддя не може брати участь у розгляді судової справи і підлягає відстороненню від процесу за власною ініціативою (самовідвід) або за заявою учасника судової справи» [3, с. 215]. У загальному значенні, на думку С. С. Юрко, відвід варто розглядати як міжгалузевий інститут права, який притаманний не лише процесуальним галузям права, зазначаючи, що відвід є «процедурою усунення окремих суб'єктів судового провадження або адміністративної процедури у випадках наявності реального або потенційного конфлікту інтересів» [4, с. 23].

Відповідно до частин 1, 2 ст. 36 ЦПК України суддя не може розглядати справу і підлягає відводу (самовідводу):

1) якщо він є членом сім'ї або близьким родичем (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, член сім'ї або близький родич цих осіб) сторони або інших учасників судового процесу, або осіб, які надавали стороні або іншим учасникам справи правничу допомогу у цій справі, або іншого судді, який входить до складу суду, що розглядає чи розглядав справу;

2) якщо він брав участь у справі як свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, представник, адвокат, секретар судового засідання або надавав правничу допомогу стороні чи іншим учасникам справи в цій чи іншій справі;

3) якщо він прямо чи опосередковано заінтересований в результаті розгляду справи;

4) якщо було порушено порядок визначення судді для розгляду справи;

5) є інші обставини, що викликають сумнів в неупередженості або об'єктивності судді.

Суддя підлягає відводу (самовідводу) також за наявності обставин, встановлених статтею 37 ЦПК України (частина друга статті 36 ЦПК України), для забезпечення недопущення повторної участі судді у розгляді справи.

Принагідно зауважити, що залежно від суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин, який заявляє відвід (самовідвід), законом передбачено право або обов'язок щодо вчинення такої процесуальної дії. Так, відповідно до ч. 1 ст. 39 ЦПК України з підстав, зазначених у статтях 36, 37, 38 цього Кодексу, суддя, секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, перекладач *зобов'язані* заявити самовідвід. Натомість у разі існування указаних підстав відвід судді, секретарю судового засідання, експерту, спеціалісту, перекладачу *може бути заявлено* учасниками справи.

Водночас системний аналіз положень ч. 1, 2 ст. 36 ЦПК України дає підстави стверджувати, що вказані норми містять як пряму, імперативну вказівку – визначення підстав відводу (самовідводу) судді (п. 1–4 ч. 1, ч. 2, 3 ст. 36 ЦПК України), так і вказівку на «інші обставини, які викликають сумнів у неупередженості або об'єктивності судді» (п. 5 ч. 1 ст. 36 ЦПК України), перелік яких є невичерпним.

Основним критерієм для визначення «інших обставин», що є підставами для заяви про відвід (самовідвід) судді, є його «суб'єктивна та об'єктивна неупередженість».

У вказаному контексті принагідно зауважити, що законодавство України не містить визначення категорії «неупередженість суду». Водночас у міжнародних нормах та нормах національного законодавства зустрічаються два різні терміни – безсторонність і неупередженість суду [5, с. 92]. З метою розуміння сутності таких термінів звернемося до визначення їх змісту (трактування). Так, в академічному тлумачному словнику української мови під терміном «безсторонній» розуміється «той, який складає думку про кого-, що-небудь або щось робить на підставі об'єктивних фактів, а не особистого почуття; неупереджений, справедливий; який постає (постав) не з особистого почуття (прихильності, неприязні чи упередження і т. ін.», а «неупереджений» – «це той, який не має обманної, негативної, задалегідь сформованої думки, упередження проти кого, чого-небудь» [6, с. 148, 398]. З огляду на зміст відповідних термінів можна інтерпретувати їх як синонімічні за значенням.

Варто констатувати, що у судовій практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) висловлюється доволі виважена позиція щодо дотримання судом принципу безсторонності (неупередженості) у співвідношенні з принципом незалежності суду від учасників судового процесу та інших осіб з метою недопустимості безпідставних заяв про самовідвід.

Суди застосовують під час розгляду справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та практику ЄСПЛ як джерело права (ст. 17 За-

кону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV).

Варто зауважити, що ЄСПЛ розглядає неупередженість у багатоаспектному значенні, яку диференціює на об'єктивну неупередженість та суб'єктивну неупередженість, з метою правомірного застосування процесуальних правил про самовідвід, що перешкоджає затягуванню судового процесу і забезпечує справедливе вирішення спору у розумні строки.

Так, у рішенні ЄСПЛ у справі «Білуха проти України» від 9 листопада 2006 р. (заява № 33949/02) зазначається, що «відповідно до усталеної практики Суду наявність безсторонності відповідно до п. 1 ст. 6 Конвенції повинна визначатися за суб'єктивним та об'єктивним критеріями. Відповідно до *суб'єктивного критерію* беруться до уваги особисті переконання та поведінка окремого судді, тобто чи виявляв суддя упередженість або безсторонність у даній справі. Відповідно до *об'єктивного критерію* визначається, серед інших аспектів, чи забезпечував суд як такий та його склад відсутність будь-яких сумнівів у його безсторонності. У кожній окремій справі слід вирішувати, чи мають стосунки, що розглядаються, таку природу та ступінь, що свідчать про безсторонність суду» (п. 49) [7].

Відтак ЄСПЛ неодноразово вказує на необхідність урахування суб'єктивного критерію щодо визначення підстав для самовідводу судді. У рішенні від 15 липня 2010 р. у справі «Газета “Україна-Центр” проти України» (заява № 16696/04) ЄСПЛ зазначає, що «у контексті суб'єктивного критерію *особиста безсторонність судді* презюмується, поки не доведено протилежного (див. рішення у справі «Ветштайн проти Швейцарії» (*Wettstein v. Switzerland*) (п. 43)). У контексті об'єктивного критерію у цій справі окремо від поведінки суддів треба визначити, чи існували переконливі факти, які могли б викликати сумніви щодо їхньої безсторонності. Це означає, що під час вирішення того, чи є у цій справі обґрунтовані причини побоюватися, що певний суддя був безсторонним, позиція заінтересованої особи є важливою, але не вирішальною. *Вирішальним є те, чи можна вважати такі побоювання об'єктивно обґрунтованими* (див. рішення у справі «Ветштайн проти Швейцарії» (*Wettstein v. Switzerland*), п. 44; та рішення у справі «Ферантеллі та Сантанжело проти Італії» (*Ferrantelli and Santangelo v. Italy*), від 7 серпня 1996 р., п. 58 Reports of Judgments and Decisions, 1996 III) (п. 29, 31) [8].

Отже, вирішуючи питання про самовідвід, судді *не повинні діяти автоматично*, а мають виходити як із об'єктивного, так і з суб'єктивного критерію для визначення неупередженості у результаті розгляду справи. Під час вирішення питання самовідводу суддя має керуватися суб'єктивним критерієм, який визначається його особистими переконаннями та поведінкою, що дають змогу встано-

вити виявлення його упередженості або безсторонності у справі. Неупередженість судді вважається такою, що існує, поки не буде доведено протилежне. Об'єктивний критерій неупередженості судді полягає у відсутності або наявності переконливих фактів, які викликають сумніви щодо безсторонності судді та які є об'єктивно обґрунтованими.

Водночас принцип неупередженості (безсторонності) судді розглядається ЄСПЛ у співвідношенні з принципом незалежності, що висновується зі змісту рішення ЄСПЛ у справі *«Науменко проти України»* від 9 листопада 2004 р. (за-ява № 41984/98), у п. 96 якого наголошується, що «з метою встановлення того, чи може суд вважатися “незалежним” в сенсі пункту 1 статті 6 Конвенції, необхідно, між іншим, звернути увагу на спосіб призначення членів суду, термін їх повноважень, існування гарантій від стороннього впливу та на той факт, чи сповідує він принципи незалежності» (п. 95) [9].

Зазначені висновки ЄСПЛ корелюються з положеннями ст. 5, 15 Кодексу суддівської етики, розробленого відповідно до Бангалорських принципів поведінки суддів, схвалених резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 р., та інших міжнародних актів, які регламентують статус, права, обов'язки, відповідальність судді і роль судової влади в суспільстві, враховуючи ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, та якими зобов'язаний керуватися суддя під час здійснення правосуддя.

Згідно з п. 2 ч. 7 ст. 56 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII суддя зобов'язаний дотримуватися правил суддівської етики, у тому числі виявляти та підтримувати високі стандарти поведінки у будь-якій діяльності з метою укріплення суспільної довіри до суду, забезпечення впевненості суспільства в чесності та непідкупності суддів.

Стаття 58 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачає, що питання етики суддів визначаються Кодексом суддівської етики, що затверджується з'їздом суддів України за пропозицією Ради суддів України.

Відповідно до ст. 5 Кодексу суддівської етики (у чинній редакції), затвердженого рішенням XX чергового з'їзду суддів України 18 вересня 2024 р., (далі – Кодекс суддівської етики) незалежність судді під час здійснення правосуддя є передумовою забезпечення принципу верховенства права та невід'ємним складником справедливого суду.

Суддя заявляє самовідвід у випадках, передбачених процесуальним законом. У разі виникнення сумнівів у судді щодо його неупередженості у результаті розгляду справи суддя має право заявити самовідвід. Суддя не повинен зловживати правом на самовідвід (ст. 15 Кодексу суддівської етики) [10].

Варто звернути увагу, що як у чинній, так і у попередній редакціях Кодексу суддівської етики (Кодекс суддівської етики, затверджений XI черговим з'їздом

суддів України 22 лютого 2013 р.) заяви про самовідвід визначаються як «*право*» судді. Так, відповідно до ст. 15 Кодексу суддівської етики, затвердженого XI черговим з'їздом суддів України 22 лютого 2013 р., «суддя має право заявити самовідвід у випадках, передбачених процесуальним законодавством, у разі наявності упередженості щодо одного з учасників процесу, а також у випадку, якщо судді з його власних джерел стали відомі докази чи факти, які можуть вплинути на результат розгляду справи. Суддя не повинен зловживати правом на самовідвід. Суддя заявляє самовідвід від участі в розгляді справи у разі неможливості ухвалення ним об'єктивного рішення у справі».

Роз'яснення щодо тлумачення положень ст. 15 Кодексу суддівської етики, затвердженого XI черговим з'їздом суддів України 22 лютого 2013 р., у контексті визначення суддею власної суб'єктивної неупередженості, надано Радою суддів України у коментарі до Кодексу суддівської етики, затвердженого Радою суддів України від 04 лютого 2016 р. № 1. Так, у відповідному коментарі зазначається, що «підставою для самовідводу може стати обставина, коли судді з його власних джерел стали відомі докази чи факти, які можуть вплинути на результат розгляду справи. Це означає, що особисто судді стали відомі певні обставини або факти, які потенційно можуть вплинути на прийняття ним рішення у справі або викликати у сторін сумніви в справедливості та об'єктивності судді. Водночас треба розуміти, що зловживання самовідводом не допускається і може потягнути застосування дисциплінарної відповідальності. У цьому контексті зловживання правом на самовідвід означає недобросовісне використання суддею незначного приводу для того, щоб уникнути розгляду справи» [10, с. 11]. Отже, заява судді про самовідвід є допустимою лише у випадку неможливості ухвалення суддею об'єктивного рішення у справі.

Із системного аналізу положень ч. 1 ст. 127 Конституції України, п. 2 ч. 7 ст. 56, ст. 58 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», ст. 5, 15 Кодексу суддівської етики можна дійти висновку, що самовідвід судді є правом, яким суддя користується: 1) у визначених процесуальним законом випадках; 2) у разі виникнення у судді особистих сумнівів щодо власної неупередженості у результаті вирішення справи.

Варто наголосити, що указаний процесуальний засіб (самовідвід судді) слугує для забезпечення об'єктивного розгляду та вирішення справи, але одночасно, з метою недопущення зловживання відповідним правом, не може здійснюватися автоматично, без урахування суб'єктивного критерію – сумнівів судді щодо власної неупередженості.

Отже, з метою подолання вищенаведених колізій законодавства, внутрішнього узгодження положень Цивільного процесуального кодексу України, якими урегульована процедура самовідводу судді (ч. 1 ст. 36 та ч. 1 ст. 39 цього

Кодексу), їх уніфікації зі ст. 15 Кодексу суддівської етики та урахування судової практики ЄСПЛ як джерела права, доцільно викласти ч. 1 ст. 39 ЦПК України у редакції «З підстав, зазначених у пунктах 1–4 частини 1, частинах 2, 3 статті 36, статтях 37, 38 цього Кодексу суддя, секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, перекладач зобов’язані заявити самовідвід. З підстав, зазначених у пункті 5 частини 1 статті 36 цього Кодексу, у разі виникнення сумнівів у судді щодо його неупередженості у результаті розгляду справи суддя має право заявити самовідвід. Суддя не повинен зловживати правом на самовідвід».

Висновки. У підсумку необхідно зазначити, що правову сутність заяви судді про самовідвід у цивільному судочинстві можна визначити як право судді, що здійснюється з метою реалізації принципу верховенства права зі врахуванням особистих переконань судді, що дають змогу встановити його особисту упередженість у результаті розгляду справи (суб’єктивний критерій), а також переконливих фактів, які викликають сумніви щодо безсторонності судді, які є об’єктивно існуючими та обґрунтованими (об’єктивний критерій), та як обов’язок у випадках, чітко визначених у процесуальному законодавстві України (п. 1–4 ч. 1, ч. 2, 3 ст. 36, ст. 37 ЦПК України), що не потребують додаткового обґрунтування шляхом встановлення інших обставин, які викликають сумнів у неупередженості або об’єктивності судді. Неупередженість судді вважається такою, що існує, поки не буде доведено протилежне. Суддя не повинен зловживати правом на самовідвід.

Список використаних джерел

1. Висновок № 3 (2002) КРЄС до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності. (Страсбург, 19 листопада 2002 року, документ № CCJE (2002) № 3). *Судова влада України*. URL: https://court.gov.ua/userfiles/visn_3_2002.pdf (дата звернення: 19.05.2025).
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 14.05.2025).
3. Цивільне процесуальне право України (Загальна частина): підручник / О. Гетманцев та ін.; за ред. О. Гетманцевої. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 412 с.
4. Юрко С. С. Проблеми інституту відводу судді у процесуальному законодавстві України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2023. Вип. 4. С. 20–25. URL: <https://lj.journal.kspu.edu/index.php/lj/article/view/388/356> (дата звернення: 19.05.2025).
5. Овсяннікова О. О. Безсторонність суду як елемент справедливості судової влади. *Juris Europensis Scientia*. 2020. Вип. 2. С. 90–96. http://www.jes.nuoua.od.ua/archive/2_2020/20.pdf (дата звернення: 14.05.2025).
6. Академічний тлумачний словник української мови. В 11 томах. Т. 5. 1974. URL: <https://sum.in.ua/s/neuperedzhenyj> (дата звернення: 19.05.2025).
7. Рішення ЄСПЛ у справі «Білуха проти України» від 9 листопада 2006 року, заява № 33949/02. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_272#Text

8. Рішення у справі «Газета “Україна-Центр” проти України» від 15 липня 2010 року, заява № 16696/04. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{«itemid»:\[«001-171836»\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{«itemid»:[«001-171836»]}) (дата звернення: 19.05.2025).
9. Рішення ЄСПЛ у справі «Науменко проти України» від 9 листопада 2004 року, заява № 41984/98. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_353#Text (дата звернення: 19.05.2025).
10. Кодекс суддівської етики, затверджений рішенням XX чергового з'їзду суддів України 18 вересня 2024 р. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-24#n2> (дата звернення: 19.05.2025).
11. Коментар до Кодексу суддівської етики, затверджений Радою суддів України від 04 лютого 2016 року № 1. *Рада суддів України*. 2016. 140 с. URL: <https://rsu.gov.ua/uploads/article/komentar-kodeksusuddivskoietiki-edd47ed191.pdf> (дата звернення: 19.05.2025).

Iryna Borovska. Conceptual approaches on improving the legal regulation of a judge's disqualification (self-disqualification) in civil judiciary of Ukraine

The article is focused on studying the legal essence of the motion for a judge's disqualification (self-disqualification) and on elaborating conceptual provisions on legal regulation for a judge's disqualification (self-disqualification) in the civil judiciary of Ukraine.

The doctrinal definition of the concept of a judge's disqualification (self-disqualification) has been considered in the article. Special attention has been paid to the analysis of legislation, case law of the European Court of Human Rights on regulating the right or obligation to file the motion for a judge's disqualification (self-disqualification) depending on the subject of civil procedural legal relations (a judge, a participant in the case), the one who performs the relevant procedural action.

Based on the results of a systematic analysis of the provisions of the Civil Procedural Code of Ukraine, it has been determined that the legislation contains both a direct, imperative reference – determining the grounds for a judge's disqualification (self-disqualification) (paragraphs 1–4 of Part 1, Parts 2, 3 of the Art. 36 of the Civil Procedural Code of Ukraine), and a reference to “other circumstances that raise doubts about a judge's impartiality or objectivity” (paragraph 5 of Part 1 of the Art. 36 of the Civil Procedural Code of Ukraine), the list of which is inexhaustible.

It has been substantiated that while solving the issue for self-disqualification, judges should not act automatically, but must consider both objective and subjective criteria to determine impartiality as a result of hearing the case. While solving the issue for self-disqualification, a judge should be guided by a subjective criterion, which is determined by own personal beliefs and behavior, which make it possible to establish the manifestation of bias or impartiality in the case. The judge's impartiality is presumed to exist until proven otherwise. The objective criterion for the judge's impartiality is the absence or presence of convincing facts that raise doubts about the judge's impartiality and which are objectively grounded.

In view of the researched problem, in order to internally harmonize the provisions of the Civil Procedural Code of Ukraine, which regulate the procedure for a judge's disqualification (self-disqualification) (Part 1 of the Art. 36 and Part 1 of the Art. 39 of this Code), their unification with the Art. 15 of the Code of Judicial Ethics and taking into account the case law of the European Court of Human Rights as a source of law, the author has elaborated suggestions to amend Part 1 of the Art. 39 of the Civil Procedural Code of Ukraine.

Based on the results of the conducted research, the author has elaborated conclusions.

Keywords: civil legal proceedings, subjects of civil procedural legal relations, justice, participants in the case, other participants in the trial, motion for a judge's self-disqualification, rule of law, neutrality (impartiality) of the court, case law of the European Court of Human Rights, compliance with law principles.